

PHÁT TRIỂN ĐỒNG BỘ HỆ SINH THÁI THÔNG TIN BÁO - TẠP CHÍ - XUẤT BẢN TRONG BỐI CẢNH HIỆN NAY

PGS.TS. LÊ THỊ THỰC*

Tóm tắt: Trong môi trường số, việc phát triển đồng bộ và hiệu quả hệ sinh thái thông tin báo - tạp chí - xuất bản, nhất là trong lĩnh vực lý luận chính trị, là yêu cầu cấp thiết nhằm nâng cao năng lực truyền thông của hệ thống chính trị, góp phần bảo vệ vững chắc nền tảng tư tưởng của Đảng, củng cố niềm tin xã hội và tạo dựng không gian thông tin lành mạnh. Tuy nhiên, để hình thành một hệ sinh thái thông tin vận hành nhịp nhàng, phát huy tối đa sức mạnh tổng hợp của các thành tố cấu thành, cần phải có cách tiếp cận toàn diện cả về tư duy, mô hình tổ chức, công nghệ và nguồn lực con người. Đây không chỉ là vấn đề kỹ thuật, mà còn là thách thức chiến lược đối với công cuộc xây dựng và phát triển nền báo chí - xuất bản cách mạng Việt Nam trong kỷ nguyên mới.

Từ khóa: hệ sinh thái thông tin báo - tạp chí - xuất bản; mối quan hệ; thực trạng; giải pháp

Ngày nhận: 25/4/2025

Ngày phản biện: 10/5/2025

Ngày duyệt đăng: 20/5/2025

1. Mối quan hệ tương hỗ giữa báo - tạp chí - xuất bản trong hệ sinh thái thông tin

Trong bối cảnh truyền thông hiện đại, khái niệm “hệ sinh thái thông tin” được hiểu là một mạng lưới các thiết chế truyền thông, bao gồm báo, tạp chí và xuất bản. Mối quan hệ giữa ba thành tố này không chỉ đơn thuần là sự song hành, mà còn là sự cộng sinh. Trong đó, mỗi thành tố vừa giữ vai trò độc lập, vừa tương tác và hỗ trợ lẫn nhau, nhằm cung cấp thông tin đa dạng, chính xác và kịp thời

đến công chúng, cùng thực hiện chức năng thông tin, giáo dục và định hướng dư luận xã hội.

Báo hay báo chí, với đặc trưng là tính thời sự và khả năng phản ánh nhanh chóng các sự kiện, đóng vai trò là kênh chủ lực trong việc cung cấp thông tin đến công chúng. Trong hệ sinh thái thông tin, báo chí không chỉ truyền tải thông tin, mà còn là nguồn dữ liệu đầu vào cho các tạp chí và hoạt động xuất bản, giúp các thiết chế này cập nhật và phản ánh kịp thời các vấn đề xã hội theo dòng thời sự. Ngày nay, việc phát triển nội dung đa nền tảng cho các tòa soạn trở thành một hướng đi quan trọng trong kỷ nguyên số, giúp các cơ quan báo chí mở rộng phạm vi

* Ủy viên Hội đồng Biên tập - Xuất bản Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật.

tiếp cận và tăng cường tương tác với công chúng¹, đồng thời hỗ trợ đắc lực cho quá trình hiện đại hóa hoạt động tạp chí và xuất bản.

Bên cạnh báo là tạp chí - kênh thông tin khoa học đóng vai trò phân tích chuyên sâu, định hướng tư tưởng và phản biện xã hội. Xét tổng thể, tạp chí, nhất là tạp chí khoa học, không chỉ là nơi công bố và ghi nhận những thành tựu nghiên cứu khoa học, mà còn là kênh khai trí xã hội, cung cấp tri thức một cách có hệ thống, góp phần đào tạo nguồn nhân lực trí thức và nâng cao năng lực tư duy phản biện của công chúng. Trong hệ sinh thái thông tin, tạp chí có thể sử dụng thông tin từ báo chí để thực hiện các phân tích chuyên sâu, hoặc tổng hợp mang tính khái quát hơn, đồng thời cung cấp nền tảng lý luận tích lũy cho hoạt động xuất bản.

Thành tố thứ ba của hệ sinh thái thông tin là hoạt động xuất bản, đặc biệt là xuất bản sách chính luận. Đây là quy trình đảm nhận vai trò then chốt trong việc lưu giữ, hệ thống hóa và truyền bá tri thức chính trị, tư tưởng của Đảng một cách có chiều sâu và bền vững. Không giống như báo chí mang tính thời sự, hay tạp chí mang tính học thuật chuyên sâu, sách chính luận cung cấp một nền tảng lý luận có hệ thống, giúp cán bộ, đảng viên và nhân dân hiểu rõ chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, đồng thời là công cụ hiệu quả trong công tác giáo dục chính trị - tư tưởng và đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch. Trong kỷ nguyên số, xuất bản điện tử ngày càng được đẩy mạnh, giúp mở rộng phạm vi tiếp cận và tăng tính tương tác với độc giả. Đây cũng là điều kiện thuận lợi để hoạt động

xuất bản tăng cường liên kết với báo và tạp chí, củng cố sức mạnh của hệ sinh thái thông tin một cách nhanh chóng và bền vững.

Như vậy, có thể thấy tính liên thông, gắn kết hữu cơ và giao thoa tạo thành các nấc thang quan trọng trong truyền tải tri thức giữa ba thành tố của hệ sinh thái thông tin: Cả báo, tạp chí và xuất bản phẩm đều mang chức năng truyền tải thông tin, giáo dục tư tưởng và định hướng dư luận xã hội. Thông tin từ báo chí và các bài viết tạp chí khoa học chuyên sâu có thể được sử dụng để biên soạn và xuất bản các ấn phẩm có giá trị học thuật và thực tiễn cao. Đội ngũ nhân lực làm báo, tạp chí và xuất bản cũng có sự giao thoa và có thể dịch chuyển tương đối linh hoạt. Tuy nhiên, báo thường là kênh cập nhật thời sự, cung cấp thông tin nhanh chóng; tạp chí thực hiện phân tích chuyên sâu, nghiên cứu và phản biện khoa học một cách có hệ thống hơn, còn xuất bản đảm nhận vai trò lưu giữ, nâng tầm giá trị và truyền bá tri thức khoa học, lý luận một cách toàn diện và bền vững. Trong thực tế, nhiều chủ đề lớn được khơi nguồn từ báo (tạo ra “vấn đề xã hội” thu hút sự quan tâm của công chúng), tiếp tục được đào sâu nghiên cứu trên tạp chí (làm rõ bản chất của vấn đề dưới góc độ lý luận, khoa học) và sau đó kết tinh thành sách lý luận, chuyên khảo (nghiên cứu, đúc rút kinh nghiệm, tổng kết lý luận) giúp lưu trữ và truyền bá lâu dài, bền vững. Do đó, việc nâng cao chất lượng một lĩnh vực sẽ tác động tích cực đến các lĩnh vực còn lại; đồng thời, sự phát triển đồng đều của các thành tố sẽ làm gia tăng sức mạnh tổng thể của cả hệ sinh thái. Trong môi trường số

hiện nay, sự phát triển toàn diện của hệ sinh thái thông tin, đặc biệt là trong lĩnh vực lý luận chính trị, sẽ đáp ứng nhu cầu đa dạng của công chúng, góp phần quan trọng trong việc bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng.

2. Thực trạng phát triển hệ sinh thái thông tin ở Việt Nam hiện nay

Trong thời gian qua, hệ sinh thái thông tin của nước ta đã phát triển với nhiều thành tựu nổi bật, nhưng cũng đang phải đối mặt với nhiều thách thức lớn.

Lĩnh vực báo chí, đặc biệt là báo điện tử đã có những bước phát triển vượt bậc cả về quy mô, công nghệ và khả năng tiếp cận công chúng. Theo thống kê của Bộ Thông tin và Truyền thông, tính đến cuối năm 2024, Việt Nam có 884 cơ quan báo chí, bao gồm báo in, báo điện tử, phát thanh và truyền hình². Nhiều cơ quan báo chí đã nhanh chóng chuyển mình theo xu hướng chuyển đổi số, đẩy mạnh áp dụng công nghệ trí tuệ nhân tạo (AI), dữ liệu lớn (Big Data), đa phương tiện (multimedia) để sản xuất và phân phối nội dung. Nhờ đó, tốc độ lan tỏa thông tin ngày càng nhanh, phạm vi ảnh hưởng ngày càng rộng, đặc biệt là trong việc dẫn dắt dư luận xã hội và cung cấp thông tin thời sự cho người dân.

Tuy nhiên, song hành với tốc độ phát triển đó là những lo ngại về tình trạng thương mại hóa nội dung và suy giảm chất lượng định hướng tư tưởng. Một bộ phận cơ quan báo chí vẫn nặng về xu hướng thị trường, chưa thực hiện tốt chức năng định hướng, giáo dục và phản ánh trung thực đời sống xã hội theo tôn chỉ, mục đích. Nhiều cơ quan báo chí đang phải đối mặt với áp lực tài chính và cạnh tranh về

lượt xem, dẫn đến tình trạng gia tăng các bài viết “giật gân”, khai thác yếu tố câu khách, thậm chí đánh đổi chuẩn mực nghề nghiệp vì mục tiêu thu hút độc giả. Không ít tờ báo điện tử dành phần lớn không gian cho tin tức giải trí, khai thác đời tư của nghệ sĩ, người nổi tiếng hay những scandal xã hội, trong khi các chuyên mục về chính trị, lý luận, xây dựng Đảng... lại khá mờ nhạt, ít được quan tâm. Theo báo cáo của Bộ Thông tin và Truyền thông, “Vẫn còn có thông tin chưa bám sát chỉ đạo, định hướng của cơ quan chức năng, thông tin thiếu nhạy cảm ảnh hưởng đến công tác đối ngoại, có những vụ việc thông tin báo chí khai thác đậm nét song chưa thể hiện đúng bản chất, dẫn đến dư luận có hoài nghi, thông tin sai sự thật... Vẫn còn tình trạng một số cơ quan báo chí sa đà khai thác mặt trái, những tồn tại, hạn chế của cơ quan tổ chức, doanh nghiệp với dấu hiệu trục lợi”³. Tình trạng này không chỉ làm lu mờ vai trò chính trị - tư tưởng của báo chí cách mạng, mà còn tạo ra nguy cơ phân mảnh thông tin, giảm sút niềm tin của công chúng vào báo chí chính thống.

Lĩnh vực tạp chí đã từng bước đổi mới, khẳng định vai trò chuyên sâu, với khoảng gần 700 cơ quan tạp chí, trong đó có khoảng hơn 400 tạp chí khoa học của các bộ, ngành, cơ sở giáo dục đại học, viện nghiên cứu... được Hội đồng Giáo sư nhà nước đưa vào danh mục tạp chí tính điểm công trình khoa học quy đổi⁴. Chất lượng các tạp chí khoa học cũng ngày càng cải thiện cả về tính chuyên sâu và phản biện. Một số tạp chí lớn trong lĩnh vực lý luận chính trị và khoa học

xã hội như Tạp chí *Cộng sản*, Tạp chí *Lý luận chính trị*, Tạp chí *Khoa học xã hội Việt Nam*... đóng vai trò quan trọng trong việc dẫn dắt các diễn ngôn lý luận, học thuật; là kênh quan trọng cung cấp cơ sở khoa học cho công tác hoạch định chính sách, giáo dục về chính trị - tư tưởng. Nhiều tạp chí khoa học, nhất là trong lĩnh vực lý luận chính trị - xã hội, đã và đang đóng vai trò như một kênh tham vấn tin cậy cho Đảng, Nhà nước trong việc hoạch định chính sách, định hướng tư tưởng và đánh giá tác động xã hội.

Tuy nhiên, trong bối cảnh truyền thông số phát triển mạnh mẽ, tạp chí cũng đang phải đối mặt với nhiều thách thức lớn. Sự thay đổi trong hành vi tiếp nhận thông tin của công chúng hiện đại, sự ưa thích tốc độ, tính cập nhật và trải nghiệm tương tác đã khiến các ấn phẩm tạp chí truyền thông trở nên kém hấp dẫn. So với báo, tạp chí thường gặp bất lợi hơn về tốc độ sản xuất nội dung, công nghệ truyền tải và khả năng tiếp cận số đông. Nhiều tạp chí lý luận hiện nay vẫn chủ yếu duy trì mô hình in truyền thống, ít đổi mới về giao diện trình bày, hoặc chưa đầu tư đúng mức cho nền tảng số. Một số tạp chí chiếm tỷ trọng lớn về số lượng, nhưng lại bị thu hẹp thị phần độc giả và nguồn thu. Không ít tạp chí rơi vào tình trạng phát hành nội bộ, thiếu tính lan tỏa trong xã hội, đồng thời gặp khó khăn về nhân lực, tài chính và hạ tầng số. Điều này dẫn đến vòng luẩn quẩn là nội dung có chất lượng học thuật cao nhưng khó đến được với đối tượng thụ hưởng là cán bộ, đảng viên, nhà nghiên cứu, nhà quản lý và công chúng có nhu cầu tìm hiểu sâu về các vấn đề lý luận, chính sách.

Lĩnh vực xuất bản những năm gần đây cũng có những sự phát triển vượt bậc. Số liệu thống kê của Cục Xuất bản, In và Phát hành cho thấy, năm 2024, toàn ngành đạt khoảng 41.000 đầu xuất bản phẩm in và khoảng 4.050 đầu xuất bản phẩm điện tử⁵. Thể loại sách lý luận, chính trị vẫn giữ vai trò trọng yếu trong hoạt động xuất bản, với vai trò dẫn đầu của Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật. Hoạt động xuất bản sách lý luận, chính trị bảo đảm định hướng tư tưởng, góp phần quan trọng trong việc đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng.

Tuy nhiên, trong bối cảnh hiện nay, xuất bản sách chính luận cũng đang đứng trước nhiều thách thức lớn. Đó là tình trạng thu hẹp độc giả, đặc biệt là thế hệ trẻ - đối tượng dễ bị cuốn hút bởi những nội dung ngắn gọn, trực quan, có tính tương tác cao trên mạng xã hội hơn là các ấn phẩm in truyền thống. Quá trình chuyển đổi số trong xuất bản sách chính luận còn chậm. Nhiều nhà xuất bản mới chỉ dừng lại ở việc số hóa đơn thuần mà chưa tạo ra các sản phẩm sách điện tử hấp dẫn về hình thức, phong phú về định dạng (ebook tương tác, audiobook, infographic...). Thêm vào đó, nguồn lực đầu tư cho xuất bản sách chính luận còn hạn chế cả về tài chính, nhân lực lẫn công nghệ, trong khi các sản phẩm xuất bản này thường khó thương mại hóa, dẫn đến tâm lý “co hẹp” trong quy mô và tầm ảnh hưởng. Theo Báo cáo tổng kết công tác năm 2024, phương hướng, nhiệm vụ năm 2025 của Bộ Thông tin và Truyền thông: “Năng lực của một số nhà xuất bản còn nhiều hạn chế... Đầu tư về cơ sở vật chất hiện đại, đáp ứng xu

hướng xuất bản điện tử trong các nhà xuất bản còn nhiều mặt hạn chế... Chất lượng lao động chưa theo kịp và thích ứng trước sự phát triển nhanh, mang nhiều nét mới của ngành và nhu cầu đọc của xã hội; nhân lực số chưa được quan tâm đúng mức”⁶.

3. Một số giải pháp thúc đẩy phát triển đồng bộ hệ sinh thái thông tin báo - tạp chí - xuất bản giai đoạn tới

Để xây dựng một hệ sinh thái thông tin đồng bộ, lành mạnh và hiệu quả, đáp ứng yêu cầu định hướng tư tưởng, phục vụ phát triển bền vững đất nước trong bối cảnh chuyển đổi số, cần triển khai một số giải pháp chủ yếu sau:

Một là, tái định vị vai trò và nâng cao chất lượng định hướng tư tưởng của các thành tố trong hệ sinh thái thông tin, tránh tình trạng phát triển không cân xứng giữa ba trụ cột này. Khi báo chí chạy theo thị trường mà tạp chí và xuất bản không được đầu tư đúng mức thì nền truyền thông tri thức quốc gia sẽ rơi vào nguy cơ thiếu chiều sâu, dễ mất phương hướng. Do vậy, *lĩnh vực báo chí*, đặc biệt là báo điện tử, cần được kiểm soát chặt chẽ hơn về nội dung, nhằm giảm thiểu tình trạng thương mại hóa, câu khách, lệch chuẩn thông tin, đồng thời khuyến khích các cơ quan báo chí tập trung nhiều hơn vào các chuyên mục về lý luận chính trị, xây dựng Đảng, đấu tranh phản bác các quan điểm sai trái, thù địch. Cần thiết lập các bộ tiêu chí đánh giá chất lượng nội dung báo chí, theo đó không chỉ dựa trên lượt xem, mà còn phải căn cứ vào mức độ định hướng dư luận, giá trị tư tưởng và đóng góp cho sự ổn định chung của xã hội. *Lĩnh vực tạp chí* cần được tạo điều kiện để phát huy vai trò là

kênh phản biện chính sách, dẫn dắt học thuật, phục vụ chuyên sâu cho các nhà hoạch định chính sách và đội ngũ trí thức. Khuyến khích các tạp chí lý luận chính trị - xã hội phát triển trên nền tảng số, đa dạng hóa định dạng và tối ưu hóa trải nghiệm của người dùng. *Lĩnh vực xuất bản*, đặc biệt là xuất bản sách chính luận, cần được coi là “trụ cột nền tảng” trong hệ sinh thái thông tin lý luận, gắn với nhiệm vụ bảo vệ nền tảng tư tưởng của Đảng. Cần có chính sách ưu tiên đặc biệt về ngân sách, nhân lực và công nghệ cho hoạt động này, xem đây là nhiệm vụ chính trị chứ không chỉ đơn thuần là hoạt động kinh doanh. Điều đó đòi hỏi sự quan tâm của các cấp lãnh đạo, sự đầu tư bài bản cho hạ tầng công nghệ và nhân lực liên ngành cũng như sự phối hợp chặt chẽ giữa các cơ quan báo - tạp chí - xuất bản, nhằm lan tỏa mạnh mẽ giá trị của tri thức chính luận trong kỷ nguyên số.

Hai là, đẩy mạnh chuyển đổi số và tích hợp công nghệ trong toàn bộ hệ sinh thái thông tin. Tăng cường đầu tư cho hạ tầng số, công nghệ trí tuệ nhân tạo, dữ liệu lớn, nền tảng phân phối nội dung thông minh, nhằm giúp từng thành tố trong hệ sinh thái thông tin dễ dàng tiếp cận người dùng, tối ưu hóa nội dung theo nhu cầu của độc giả hiện đại. Khẩn trương xúc tiến việc hình thành cơ sở dữ liệu số quốc gia về lý luận chính trị, xây dựng các thư viện dữ liệu số thành phần, trong đó tích hợp hệ thống sách chính luận, các bài viết lý luận chính trị trên báo, tạp chí và các sản phẩm học thuật liên quan... để tạo ra nguồn dữ liệu lý luận chính trị chính thống và nhất quán, phục vụ tốt nhất nhu cầu học tập, nghiên cứu, tra cứu của cán bộ, đảng viên

và nhân dân. Có chính sách khuyến khích các nhà xuất bản, các tạp chí hợp tác với doanh nghiệp công nghệ để số hóa và sáng tạo nội dung chính luận ở các định dạng mới như audiobook, video học thuật, ấn phẩm đa phương tiện tương tác...

Ba là, thúc đẩy mạnh mẽ việc đào tạo và thu hút nguồn nhân lực chất lượng cao, thích ứng với hệ sinh thái số. Cần xem xét xây dựng chương trình đào tạo liên ngành báo chí - xuất bản - công nghệ thông tin - chính trị học - xây dựng Đảng, hoặc tăng cường tích hợp nội dung của các chương trình chuyên ngành này trong đào tạo nguồn nhân lực báo chí, xuất bản hiện đại. Bên cạnh đó, cần đẩy mạnh thực hiện các chính sách hỗ trợ đào tạo, bồi dưỡng đội ngũ biên tập viên, nhà báo, chuyên gia xuất bản... để đội ngũ này thực sự nắm chắc kiến thức lý luận, vững vàng về tư tưởng chính trị và làm chủ công nghệ mới trong thực hiện công tác chuyên môn.

Bốn là, hoàn thiện cơ chế, chính sách hỗ trợ phát triển cân bằng các thành tố trong hệ sinh thái thông tin. Cần có cơ chế tài chính riêng hỗ trợ các nhà xuất bản, các tạp chí có chức năng phục vụ nhiệm vụ chính trị, bảo đảm không bị quá phụ thuộc vào doanh thu từ thị trường. Tăng cường công tác kiểm tra, giám sát đối với các hoạt động của báo, tạp chí và xuất bản, kịp thời phát hiện và xử lý những vấn đề về nội dung gây chia rẽ, xâm hại tư tưởng chính trị hoặc làm méo mó các giá trị văn hóa của dân tộc. Đồng thời, cần thiết lập cơ chế liên kết giữa báo, tạp chí và xuất bản để tạo chuỗi lan tỏa, ví dụ khi có một cuốn sách, bộ sách chính luận mới được xuất bản, các báo cần tập trung giới thiệu, các

tạp chí cần có bài nghiên cứu phân tích chuyên sâu để tạo thành hệ sinh thái thông tin hỗ trợ lẫn nhau.

Năm là, nâng cao nhận thức xã hội và vai trò của công chúng, đặc biệt là của đội ngũ cán bộ lãnh đạo, quản lý về bản chất và sự cần thiết phải phát triển đồng bộ hệ sinh thái thông tin báo - tạp chí - xuất bản trong bối cảnh hiện nay. Đội ngũ cán bộ lãnh đạo, quản lý cần phải có tư duy đổi mới trong việc nhìn nhận và chỉ đạo hoạt động báo chí, xuất bản, tạp chí như một bộ phận cấu thành thiết yếu của an ninh tư tưởng và văn hóa. Việc tổ chức các lớp bồi dưỡng, hội thảo chuyên đề về chuyển đổi số trong truyền thông, vai trò của sách chính luận, báo chí lý luận, hay mô hình truyền thông tích hợp sẽ giúp đội ngũ cán bộ lãnh đạo, quản lý nâng cao năng lực chỉ đạo, đồng thời tạo điều kiện để xây dựng cơ chế phối hợp chặt chẽ giữa các thiết chế trong hệ sinh thái thông tin. Bên cạnh đó, cần tăng cường tuyên truyền, giáo dục trong xã hội để công chúng, đặc biệt là thế hệ trẻ, hiểu rõ giá trị và vai trò của thông tin chính thống, từ đó hình thành ý thức chủ động tiếp nhận, phản biện và lan tỏa thông tin tích cực trong không gian số. ♦

1. Nguyễn Đình Hậu: “Phát triển hệ sinh thái nội dung đa nền tảng báo chí trong kỷ nguyên số”, Tạp chí Lý luận chính trị điện tử, ngày 15/01/2025, <https://lyluanchinhtri.vn/phan-trien-he-sinh-thai-noi-dung-da-nen-tang-bao-chi-trong-ky-nguyen-so-6662.html>.

2. Trường Phong: “Việt Nam hiện có 41.000 người làm việc trong 884 cơ quan báo chí”, Báo điện tử Tiền phong, ngày 16/12/2024, <https://tienphong.vn/viet-nam-hien-co-41000-nguoi-lam-viec-trong-884-co-quan-bao-chi-post1701140.tpo>.

3, 5, 6. Bộ Thông tin và Truyền thông: “Báo cáo tổng kết công tác năm 2024, phương hướng, nhiệm vụ năm 2025”.

4. Xem Vũ Mai: “Chuyển đổi số báo chí - thách thức đối với các tạp chí khoa học Việt Nam”, ngày 29/3/2024, <https://inas.vass.gov.vn/1401-chuyen-doi-so-bao-chi-thach-thuc-doi-voi-cac-tap-chi-khoa-hoc-viet-nam.html>.